

REFERENCES:

1. Analytical paper, prepared for the United Nations Expert Group Meeting. *Family policy development: achievements and challenges*. (2015). New York. May 14–15.
2. Bilan démographique 2016. (2018). Retrieved from <https://www.insee.fr/fr/statistiques/2554860#tableau-Figure7>.
3. Civil Partnership Act 2004 (2019). Retrieved from <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/33/contents>.
4. Duncan P. (2017). Gay relationships are still criminalised in 72 countries, report finds. *The Guardian*, 27 July. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/27/gay-relationships-still-criminalised-countries-report>.
5. Family policies and diversity in Europe (2014). *Families and Societies Working Paper*, 7.
6. Mallon G. P. Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Families and Parenting (2014). *Encyclopedia of Social Work*. Retrieved from <http://socialwork.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-158>.
7. Marriage in Canada (2019). Retrieved from <http://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/marriage-and-divorce/>.
8. Statista GmbH (2019). Retrieved from <https://de.statista.com/statistik/info/>.
9. World Fertility Report 2013 (2014). New York : United Nations.
10. Aksonova S. Yu (2015). Transformatsii narodzhuvanosti ta liudskiy rozvytok: dialektyka vzaiemozviazku [Birth transformations and human development: the dialectic of interconnectivity.]. *Naseleння Ukrainy: demografichni skladovi liudskoho rozvytku – The population of Ukraine: demographic components of human development*. (pp. 10–32). Uman : “Sochinskyi”, [in Ukrainian].
11. Instytut demografii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy NANU. Publikatsii [Institute of Demography and Social Research of Ptukhy M.V., NASU. Publications]. Retrieved from <http://www.idss.org.ua/public.html> [in Ukrainian].
12. Kurylo Y.A., Aksenova S.Yu. & Sliusar L.Y. (2017). Brachnost, rozhdaemost y vosproyvodstvo materynskoho pokoleniya v Belarusy y Ukrayne [Marriage, fertility and reproduction of the maternal generation in Belarus and Ukraine]. *Demografiya ta sotsialna ekonomika. – Demography and the social economy*. Vol. 2. (pp. 29–46) [in Russian].
13. Myrovaia demografycheskaia sytuatsiya, 2014. Kratkyi doklad. OON [World demographic situation, 2014. Short report. The UN]. Niu-York : OON [in Russian].
14. Naseleння. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Population. State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
15. Posvistak O.A. (2017). Stanovlennia psykholohii simyi yak haluzi naukovykh znan u XIX – XX st. [Formation of Family Psychology as a field of scientific knowledge in the nineteenth-twentieth centuries] : dys. dokt. psykhol. nauk : 19.00.01. Kyiv [in Ukrainian].
16. Sliusar L.I. (2017). Spetsyfika batkivstva u simiakh riznykh typiv [Specificity of parenting in families of different types]. *Demografiya ta sotsialna ekonomika*. Demography and the social economy (pp. 24–36), Vol. 3 [in Ukrainian].
17. Statystychnyi biuletyn “Pryrodnyi rukh naseleння za 2016 rik” [Statistical Bulletin “Natural Population Movement for 2016”]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 25.07.2019.
The article was received 25 July 2019.*

УДК 316.62:316.485.26
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-4-29

СПОСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОСОБИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Титаренко Тетяна Михайлівна,

доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України,
головний науковий співробітник лабораторії соціальної психології особистості

*Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України*

tetiana.tytarenko@ispp.org.ua
orcid.org/0000-0001-8522-0894

Мета роботи – специфікація соціально-психологічного супроводу особистості через визначення способів його організації. Як основний **метод** використано концептуалізацію досвіду розробки технологій відновлення психологічного здоров'я особистості. **Результати**. Особливості супроводу охарактеризовано у координатах тривалості, опосередкованості та систематичності підтримувальних впливів. Визначено ефективну стратегію травма-чутливого супроводу – переінтерпретацію травматичного досвіду у діало-

гічній, літературній, образотворчій, театралізованій формах. З'ясовано такі етапи соціально-психологічного супроводу: діагностико-цільовий, що передбачає оперативне професійне дослідження характеру травми, стану психологічного здоров'я реципієнта, ресурсів відновлення; операційно-інструментальний, що передбачає підбір форм, методів, способів організації супроводу; мотиваційно-комунікативний, що передбачає залучення спільнот, віртуальних і реальних комунікативних мереж, груп самопомоги для здійснення тривалого опосередкованого впливу; оцінково-корекційний, що передбачає моніторинг ефективності супроводу та внесення необхідних змін до його організації. **Висновки.** Розроблено способи організації травма-чутливого соціально-психологічного супроводу, серед яких пряма і безпосередня підтримка, що забезпечує відновлення психологічного здоров'я особистості після травматизації; опосередкована підтримка через активізацію спільнот, державних і недержавних інституцій, що створює потенційне середовище конструктивних особистісних трансформацій; активізація залученості людини до різноманітних соціальних мереж, реальних і віртуальних, що підживлює її комунікативні ресурси; практики взаємо- та самопідтримки, що сприяють поступовому зростанню самостійності і відповідальності особистості за подальший плін власного життя, його перспективи.

Ключові слова: соціально-психологічний супровід, травматичний досвід, технології відновлення психологічного здоров'я, стратегія травма-чутливого супроводу, пряма і опосередкована підтримка, реальні і віртуальні спільноти.

METHODS OF ORGANIZATION FOR SOCIO-PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PERSONALITY INJURED BY MILITARY AGGRESSION

Tytarenko Tetiana Mychaylivna,

Doctor of Science in Psychology, Professor,

Corresponding Member of National Academy of Educational Sciences of Ukraine,

*Institute of Social and Political Psychology
of National Academy of Educational Sciences of Ukraine*

tetiana.tytarenko@ispp.org.ua

orcid.org/0000-0001-8522-0894

The **purpose** of the work is the specification of the socio-psychological support of personality and definition of ways for its organization. The main **method** used is the conceptualization of experience in developing technologies for restoring psychological health. **Results.** The specifics of accompaniment are characterized in the coordinates of the duration, mediation, systematic supportive effects. An effective strategy for trauma-sensitive accompaniment – reinterpretation of the traumatic experience in dialogue, literary, graphic, and theatrical forms – is defined. The stages of socio-psychological support were clarified: diagnostic-targeted, which involves an operational professional study of the nature of the injury, the state of the recipient's psychological health, and recovery resources; operational-instrumental, which involves the selection of forms, methods, ways of organizing accompaniment; motivational-communicative, which involves the involvement of communities, virtual and real communication networks, self-help groups for a long-term indirect impact; assessment and correction, which involves monitoring the effectiveness of support and making the necessary changes to its organization. **Conclusions.** Methods have been developed for organizing trauma-sensitive socio-psychological support. Among them there are the following ones: direct, immediate support, ensures the restoration of the psychological health of the individual after trauma; indirect support through the activation of communities, state and non-state institutions, which creates a potential environment for constructive personality transformations; activation of a person's involvement in various social networks, real and virtual, which feeds her communicative resources; the practice of interconnection and self-support, which contributes to the gradual growth of independence and responsibility of the individual for the further course of his own life, his prospects.

Key words: socio-psychological support, traumatic experience, technologies of psychological health restoration, trauma-sensitive support strategy, direct and indirect support, real and virtual communities.

Вступ

Питання пошуку психологічних засобів полегшення переходу різних категорій населення країни, що перебуває в умовах війни, до мирного життя перебуває на порядку денному багатьох країн. Так, більше двох мільйонів американських ветеранів, що повернулися з Іраку та Афганістану за останнє десятиріччя, мають цілий комплекс гострих психологічних і поведінкових проблем. Згідно з даними, наведеними у звіті Міністерства оборони США,

лише за 2013 рік ветеранами було здійснено 1080 суїцидальних спроб та 245 суїцидів (Studwell, 2014). На жаль, в нашій країні за три останні роки кількість суїцидів суттєво зросла, адже у 2016 році Україна посідала 14-е місце у світі за цим параметром, а в 2019 році вже пересунулася на 8-е місце (World Health Organization, 2019). Крім ветеранів та членів їх сімей, психологічного супроводу потребують і вимушені переселенці, яких сьогодні вже понад 1,5 мільйона. Ще майже 3,5 млн людей,

що проживають у Донецькій та Луганській областях, потребують як гуманітарної, так і психологічної допомоги, потерпаючи через реальну небезпеку, відсутність адекватного доступу до соціальних послуг, втрату житла, стагнацію економічної діяльності в регіоні тощо. Наведені дані свідчать про гостру необхідність розвитку превентивної психології, однією із складників якої має стати травма-чутливий соціально-психологічний супровід.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Внаслідок тривалої травматизації суттєво знижуються соціально-адаптивні можливості людей, втрачається колишній рівень особистісної цілісності, комунікативної компетентності, професійної самоефективності, психологічного благополуччя. Подолання всіх цих негативних наслідків тривалих воєнних дій для особистості передбачає дослідження способів організації соціально-психологічного супроводу, що забезпечує відновлення психологічного здоров'я та реадaptaцію до мирного життя.

Оптимальний супровід як процес організації різнобічної і тривалої психосоціальної підтримки людини підсилює її здатність справлятися з проблемами завдяки відновленню внутрішніх ресурсів та наданню додаткових ресурсів. Супровід спрямований на полегшення реадaptaції до мирного життя через активізацію участі постраждалих у відновленні власного психологічного здоров'я та розвитку здатності запобігати патологічним наслідкам потенційно травматичних ситуацій.

Мета роботи – визначити особливості соціально-психологічного супроводу, способи та етапи його організації. Необхідно з'ясувати, у чому полягає зміст соціально-психологічного супроводу, якою має бути його спрямованість та етапність. Специфікація ролі соціально-психологічного супроводу передбачає врахування діапазону психологічних наслідків впливу травми на особистість, а також врахування способів розподілу ресурсів особистості у складних умовах, засобів та процедур визначення ефективності реабілітаційних впливів, перспектив забезпечення комплексної психосоціальної підтримки особистості.

2. Методологія та методи

Потреба пошуку ефективних та масштабних інтервенцій, спрямованих на подолання психологічних наслідків травмування особистості, визначила загальну методологію дослідження, побудовану на концептуалізації досвіду розробки колективом лабораторії соціальної психології особистості

Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, технологій збереження і відновлення психологічного здоров'я. Тексти, отримані під час проведення індивідуальних консультацій, психотерапевтичних сесій, групової взаємодії, аналізувалися за допомогою методу індивідуального екзистенційного аналізу А. Ленгле (Лэнгле, 2012) та методу інтерпретативного феноменологічного аналізу Дж. Сміта, М. Осборна (Smith & Osborn, 2015). Метод А. Ленгле, як вказує автор, має певні обмеження, адже його не рекомендується використовувати для людей у стані глибокої депресії та тих, хто переживає сильні страхи. Ці досить розповсюджені серед людей, що були травмовані війною, стани можуть суттєво викривлювати розуміння власних переживань та ставлень до світу, оточення, себе самого. Водночас британський феноменологічний аналіз подібних обмежень не має. Крім того, останній більше зосереджується на повсякденних подіях життя, способах отримання та інтерпретації нового досвіду, тоді як метод А. Ленгле націлений на ситуації граничні, екзистенційні. Феноменологічний аналіз когнітивно та праксеологічно зорієнтований, тоді як екзистенційний аналіз заглиблюється в емоційно-ціннісну сферу клієнта. Отже, поєднання цих методів дає змогу побачити не лише конструктивну динаміку в особистісному пошуку нових сенсів, побудові життєвих перспектив, а й виникнення нових повсякденних практик життєтворення.

3. Результати та дискусії

У широкому контексті соціально-психологічний супровід має бути спрямованим на будь-яку людину, що потрапила у складну життєву ситуацію. На думку М.І. Мушкевич, наприклад, супровід може бути досить ефективним під час вирішення сімейних конфліктів між партнерами, батьками, дітьми, в урегулюванні неприємностей на роботі, у разі переживання стресу (Мушкевич, 2011).

Закономірності розвитку особистості, що перебуває у складних життєвих обставинах, є предметом психології соціальної роботи. До цієї галузі психології інколи відносять психологічний супровід разом із психологічною допомогою та підтримкою (Прикладна психологія, 2015). Чимало дослідників вважають соціально-психологічний супровід ключовим аспектом соціальної підтримки. За ініціативою Червоного Хреста проведено багато досліджень організації супроводу родичів зниклих безвісти під час воєнних конфліктів у країнах колишньої Югославії, колишнього СРСР, у Непалі, Східному Тиморі тощо.

У результаті проведеного нещодавно американськими колегами дослідження серед вразливих верств населення, що передусім потребують підтримки, називають людей з низькими статками, іммігрантів та тих, кому відмовили у наданні дозволу на імміграцію. Автори вважають важливою також боротьбу із скороченням витрат на медичні послуги, підвищення обізнаності населення щодо соціальних детермінант здоров'я (Matthews-Trigg, Citrin, Halliday, et al., 2019). Внаслідок тривалих воєнних дій в нашій країні найвразливішими категоріями населення є ветерани та внутрішньо переміщені особи, тому саме їм має бути адресований соціально-психологічний супровід.

Ми визначили супровід як важливу складову частину мультифакторного і комплексного процесу відновлення і підтримання психологічного здоров'я особистості. Структура соціально-психологічного супроводу відповідно до його адресатів може складатися з таких основних компонентів: реципієнта (споживача, юзера, якого супроводжують); агента, тобто спеціаліста або групи, що здійснює супровід; життєвої ситуації, яка сприяє чи заважає взаємодії реципієнта і агента; спільноти, в яку вже включений чи прагне бути включеним реципієнт. Спільнота забезпечує оптимальне співвідношення безпосередньої та опосередкованої підтримки з боку оточення людини, яка перебуває у стані переходу від війни до миру.

Згідно з нашими даними негативні наслідки травмування проявляються для особистості, що потребує супроводу, як відчутне зниження рівня психологічного здоров'я. На соціально-психологічному рівні це проявляється як зменшення схильності до співробітництва, здатності співпереживати, на ціннісно-смісловому – як втрата здатності до пошуку нових життєвих перспектив, погіршення осмислення досвіду, зниження можливості отримувати задоволення від повсякдення, а на індивідуально-психологічному – як переживання розщепленості, порушення цілісності, деструктивні зміни ідентичності, зменшення потреби у самореалізації, зниження збалансованості, адаптивності (Савінов, 2018).

Починати соціально-психологічний супровід ефективніше, орієнтуючись на соціально-психологічний рівень психологічного здоров'я особистості. Ідеться про необхідність підвищення комунікативної компетентності людини, її здатності чути і бачити проблеми свого оточення, включатися у життя спіль-

ноти, приймати і надавати допомогу. Супровід має сприяти покращенню взаємодії, комунікації людини, що повертається до мирного життя, з близьким і більш віддаленим оточенням – родичами, сусідами, друзями, колегами, членами територіальних, політичних, екологічних та інших спільнот. Швидкість відновлення психологічного здоров'я і повернення до мирного життя після воєнних травм забезпечується тривалою дією широкої мережі сімейних, дружніх, професійних зв'язків на особистість постраждалого. Згідно з нашим дослідженням спосіб контактування з постражданим і контекст, в якому здійснюється вплив, мають вирішальне значення для полегшення реінтеграції у соціум.

Умовами ефективно організації взаємодії реципієнта і агентів впливу є їхня тісна взаємодія, цілеспрямованість, активність, зацікавленість, відповідальність обох учасників процесу, взаємна толерантність, готовність до компромісів. Продуктивний супровід передбачає пильність тих, хто супроводжує постраждалого, їхню глибоку включеність у проблеми іншої людини, емпатійність, терпіння, вміння толерувати агресивні вислови та дії.

Ефективний супровід має спиратися на ресурси спільноти, а не лише на діалог агента і реципієнта. Йдеться про взаємодію побратимів, комбатантів, внутрішньо переміщених осіб, волонтерських організацій, певних державних та недержавних структур. Серед практик реінтеграції у соціум особливу увагу привертають інтенсивні комунікативні практики взаємодії та підтримки, а також фасилітація самота взаємодопомоги (Климчук, Королець, Горбунова, 2017; Лазоренко, 2018; Мирончак, 2018; Соціально-психологічні технології <...>, 2019; Dvornuk, 2017). Для успішності соціально-психологічного супроводу неабияке значення має наявність мережі спільнот, які готові його забезпечувати, у тому числі й віртуальних. Отже, основні форми організації соціально-психологічного супроводу такі: безпосередня, якщо психологічну підтримку забезпечує психотерапевт, соціальний працівник, волонтер, член сім'ї; опосередкована, якщо супровід зумовлений комунікативною взаємодією зі спільнотою. Соціально-психологічний супровід є процесом безпосередньої допомоги травмованій особі, процесом стимуляції залучення особи до спільноти, а також підтримки спільноти у її прагненні допомагати особі та іншим спільнотам.

Медійні способи підтримання самоефективності учасників бойових дій, членів їхніх

сімей, внутрішньо переміщених осіб показали свою ефективність. Завдяки перегляду і подальшому обговоренню рекомендованих спеціалістом фільмів, відеосюжетів, організованих методами плейбек-театру імпровізованих інсценізацій травматичного досвіду відбувається переосмислення травматичних подій, інтеграція пережитого, відновлення життєвої неперервності. Плейбек-театр стимулює глядачів створювати авторські наративи, короткі оповіді про певні події, які втілюються акторами у сценічному дійстві. Під час вистави автор наративу відсторонюється від болючих спогадів, бачить пережите в іншому ракурсі, знаходить нові зв'язки між причинами і наслідками. Комплексна дія перформансу разом із спільними переживаннями всіх учасників сприяє відновленню особистісної цілісності та неперервності, посилює потребово-мотиваційні ресурси як джерело самозмін, підвищує здатність до реінтеграції (Миرونчак, 2018; Савінов, 2018; Соціально-психологічні технології <...>, 2019). Використання сучасних персональних мобільних пристроїв (телефонів, планшетів) для забезпечення соціально-психологічного супроводу через спеціально організований інформаційний вплив сприяє вчасній самодіагностиці та корекції негативних станів, зменшенню самодеструктивної поведінки, отриманню підтримки від спільноти (Dvornyk, 2017).

Згідно з результатами тренінгів і консультативних індивідуальних сесій ефективною стратегією супроводу є спільні переінтерпретації найтяжчих життєвих випробувань у розмовно-діалогічній, літературній, образотворчій, театралізованій формах (автонарратив, казки, оповідання, вірші, пости і коментарі у соціальних мережах, драматизації, малюнки, інсталяції тощо). Стратегія допомагає людині поступово змінити своє попереднє, нерідко трагічне ставлення до пережитого і побачити нові, оптимістичні аспекти набутого досвіду.

Висновки

Соціально-психологічний супровід як складова частина превентивної психології та медіатор конструктивних особистісних трансформацій є спеціально організованою діяльністю, спрямованою на полегшення реінтеграції вразливих категорій населення до умов мирного життя. Ідеться про відновлення та збереження психологічного здоров'я, професійну самореалізацію

(працевлаштування, навчання, професійну переорієнтацію), збереження (або створення) сім'ї та поглиблення стосунків із значущим оточенням.

Специфіку супроводу можна охарактеризувати у координатах комплексності, тривалості, систематичності та опосередкованості взаємодії агента і реципієнта через організацію підтримки з боку оточення людини. Таким оточенням є сім'я, професійні та інші спільноти, волонтерські організації.

Є такі етапи соціально-психологічного супроводу: діагностико-цільовий, що передбачає оперативне професійне дослідження характеру травми, стану психологічного здоров'я реципієнта, ресурсів відновлення; операційно-інструментальний, що передбачає підбір форм, методів, способів організації супроводу; спільнотно-комунікативний, що передбачає залучення реальних і віртуальних мереж, груп самопоміжки для здійснення тривалого опосередкованого впливу; оцінково-корекційний, що передбачає моніторинг ефективності супроводу та внесення необхідних змін до його організації.

Способами організації травма-чутливого соціально-психологічного супроводу є такі:

- Пряма і безпосередня підтримка людини, що забезпечує відновлення після травматизації;
- опосередкована підтримка через активізацію роботи спільнот, державних і недержавних інституцій, що створює потенційне середовище конструктивних особистісних трансформацій;
- реальні і віртуальні соціальні мережі з подальшим впливом на їхню розгалуженість, глибину та інтенсивність контактів, що підживлює комунікативні ресурси особистості;
- практики взаємо- та самопідтримки і допомоги, що сприяють поступовому зростанню самостійності і відповідальності особистості за подальший плін власного життя, його перспективи.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні ефективності таких інструментів соціально-психологічного супроводу: практик групової взаємодії, взаємодопоміжки та підтримки реципієнтів і агентів супроводу; практик само- та взаємодопоміжки, що передбачають дозовані супроводжувальні консультації спеціаліста.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Климчук В., Королець І., Горбунова В. Громада – це Я : програма психосоціального сприяння громадській активності ветеранів АТО. Львів : Інститут психічного здоров'я Українського католицького університету, 2017. 46 с.
2. Лазоренко Б.П. Експертна оцінка та технології реінтеграції внутрішньоособистісних конфліктів в умовах переживання учасниками АТО наслідків травматичних подій. *Конфліктологічна експертиза: теорія і методика*. Київ, 2018. С. 34–36.
3. Лэнгле А. Персональный экзистенциальный анализ. *Психология индивидуальности: Новые модели и концепции* / под ред. Е.Б. Старовойтенко, В.Д. Шадрикова. Москва : НОУ ВПО МПСИ. 2012. С. 356–382.
4. Мирончак К.В. Практики підтримання самоефективності військового, що переживає втрату. *Психологічна допомога особистості в складних обставинах життєдіяльності*. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2018. С. 132–135.
5. Мушкевич М.І. Поняття супроводу у сучасній психологічній науці. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2011. Т. XIII, ч. 1. С. 287–294.
6. Прикладна психологія / за ред. В.М. Павленко. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2015. 457 с.
7. Савінов В.В. Використання плейбек-театру в роботі з внутрішньо переміщеними особами. *Простір арт-терапії*. 2018. Вип. 1 (23). С. 53–65.
8. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій / за наук. ред. Т.М. Титаренко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.
9. Титаренко Т.М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.
10. Crone D.M., Sarkar M. Mental Health first aid for the UK Armed Forces. *Health Promotion International* / Oxford University Press. 2019. URL: <https://academic.oup.com/heapro/advance-article-abstract/doi/10.1093/heapro/day112/5304750> (дата звернення: 15.07.2019).
11. Dvornyk M.S. Using mobile apps as a socio-psychological strategy of rehabilitation. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2017. Вип. 10. С. 53–67.
12. Matthews-Trigg N, Citrin D, Halliday S, et al. (2019) *Understanding perceptions of global healthcare experiences on provider values and practices in the USA: a qualitative study among global health physicians and program directors*. *BMJ Open* 2019. DOI: 10.1136/bmjopen-2018-026020 (дата звернення: 15.07.2019).
13. Smith J.A., & Osborn M. Interpretative phenomenological analysis as a useful methodology for research on the lived experience of pain. *British Journal of Pain*. 2015. № 9 (1), 41–42. URL: <https://doi.org/10.1177/2049463714541642> (дата звернення: 15.07.2019).
14. Studwell K. The Mental Health Needs of Veterans, Service Members and Their Families. *American psychological association*. 2014. URL: <https://www.apa.org/advocacy/military-veterans/mental-health-needs.pdf> (дата звернення: 15.07.2019).
15. World Health Organization (2019). *Suicide Rate By Country*. *World Population Review*. URL: <http://worldpopulationreview.com/countries/suicide-rate-by-country/> (дата звернення: 15.07.2019).

REFERENCES:

1. Klymchuk V., Korolets I., Horbunova V. (2017). *Hromada – tse Ya. Prohrama psykhosotsialnoho spriyannia hromadskiiy aktivnosti veteraniv ATO* [“The community is me”. Program of psychosocial assistance to public activity of ATO veterans]. Lviv : Instytut psykhnichnoho zdorovia Ukrainskoho katolytskoho universytetu, 2017. 46 s. [in Ukrainian].
2. Lazorenko B.P. (2018). *Ekspertna otsinka ta tekhnolohii reintehratsii vnutrishno osobystisnykh konfliktiv v umovakh perezhyvannya uchasykamy ATO naslidkiv travmatychnykh podii* [Expert assessment and technologies of reintegration of intrapersonal conflicts in conditions of experience of traumatic events by participants of ATO] *Konfliktolohichna ekspertyza: teoriia i metodyka – Conflict examination: theory and methodology*. Kyiv, 34–36 [in Ukrainian].
3. Lenhle A. (2012). Personalnyi ekzystentsyalnyi analiz [Personal Existential Analysis] *Psykhologhiya yndyvudualnosti: Novye modeli v kontseptsii – Psychology of personality: New models and concepts*. Pod red. E.B. Starovoitenko, V.D. Shadrykova, M: NOU VPO MPSY. 356–382 [in Russian].
4. Myronchak K.V. (2018) *Praktyky pidtrymannia samoefektyvnosti viiskovoho, shcho perezhivaie vtratu* [Practices for maintaining the self-efficacy of a losing military]. *Psykhologichna dopomoha osobystosti v skladnykh obstavynakh zhyttiediiialnosti – Psychological assistance to the individual in difficult circumstances of life*. Chernivtsi : ChNU im. Yu. Fedkovycha, 132–135 [in Ukrainian].
5. Mushkevych M.I. (2011). Poniattia suprovodu u suchasniy psykhologichniy nauky [The concept of support in modern psychological science.]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykhologii – Problems of General and Educational Psychology*. XIII (1). 287–294. [in Ukrainian].
6. *Prykladna psykhologhiia [Applied Psychology]* (2015). Za red. V.M. Pavlenko. Kh. : KhNU im. V.N. Karazin. [in Ukrainian].
7. Savinov V.V. (2018) *Vykorystannia pleibek-teatru v roboti z vnutrishno peremishchenyimi osobamy* [Use of playback theater in dealing with internally displaced persons] *Prostir art-terapii – Space art therapy*, 1(23). 53–65. [in Ukrainian].
8. *Sotsialno-psykhologichni tekhnolohii vidnovlennia osobystosti pislia travmatychnykh podiy* [Socio-psychological technologies of personality recovery after traumatic events] (2019) za nauk. red. T.M. Tytarenko, Kropyvnytskyi : Imeks-LTD. 220 s. [in Ukrainian].

9. Tytarenko T.M. (2018) *Psykhologichne zdorovia osobystosti: zasoby samodopomohy v umovakh tryvaloї travmatyzatsii [Psychological health of the individual: self-help in the face of prolonged trauma]*. Kropyvnytskyi : Imeks-LTD, 160 s. [in Ukrainian].
10. Crone D.M., Sarkar M. (2019) Mental Health first aid for the UK Armed Forces [*Health Promotion International*] Oxford University Press. Retrieved from <https://academic.oup.com/heapro/advance-article-abstract/doi/10.1093/heapro/day112/5304750>.
11. Dvornyk M.S. (2017) Using mobile apps as a socio-psychological strategy of rehabilitation [*Psychological sciences: problems and achievements*]. 10. 53–67.
12. Matthews-Trigg N, Citrin D, Halliday S, et al. (2019) *Understanding perceptions of global healthcare experiences on provider values and practices in the USA: a qualitative study among global health physicians and program directors*. *BMJ Open* 2019. DOI: 10.1136/bmjopen-2018-026020.
13. Smith, J.A., & Osborn, M. (2015). Interpretative phenomenological analysis as a useful methodology for research on the lived experience of pain [*British Journal of Pain*] 9 (1), 41–42. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/2049463714541642>.
14. Studwell K. (2014). The Mental Health Needs of Veterans, Service Members and Their Families [*American psychological association*]. Retrieved from <https://www.apa.org/advocacy/military-veterans/mental-health-needs.pdf>.
15. World Health Organization (2019). Suicide Rate By Country. [*World Population Review*]. Retrieved from <http://worldpopulationreview.com/countries/suicide-rate-by-country/>.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.
The article was received 29 July 2019.

УДК 159.95.98: 316.6:316.356.2
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-4-30

ОСОБЛИВОСТІ ЗВЕРНЕНЬ ДО ПСИХОЛОГА ІЗ ПРОБЛЕМАТИКОЮ КРОС-КУЛЬТУРНИХ СІМЕЙ

Чиркова Тетяна Ігорівна,
директор з персоналу
ТОВ «АМППІ Україна»
tachyrkova@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3742-3608

У статті комплексно та глибоко розглянуто основні особливості звернень до психолога із проблематикою крос-культурних сімей. **Мета** – класифікувати основні причини звернення до психолога крос-культурних пар. Охарактеризувати психологічний запит та його видатні риси. Розглянути комплексно психологічні цілі допомоги сім'ї. Роз'яснити поняття поля мотивації для психолога та його роботи з парою. Визначити повністю поняття допомоги з питань дітей та сім'ї. Поставити питання готовності до прийняття допомоги пацієнтом. Зосередити найбільшу увагу на актуальності завдання для психолога у роботі з парою. Розкрити поняття стратегій крос-культурного консультування згідно зі зверненнями міжетнічних сімей та насамперед проаналізувати глибинність причин, що становлять основу для виникнення проблем, які призводять до звернень до психолога безпосередньо. **Методи**, що були використані під час написання статті: глибинний аналіз теоретичних матеріалів, які були зазначені у дослідженнях вчених-авторів, які займалися вказаною проблематикою, та метод інтерв'ю, який було використано постійно і застосовано практично під час роботи із міжнаціональними парами. Під час проведення роботи з такими парами на постійній основі проводилися опитування, бесіди, прямі консультації щодо проблем, які були заявлені. Також постійно проводилися статистичні зрізи стосовно кількості учасників та їх безпосередніх запитів до психолога-консультанта. **Результати**. Було виявлено, що звернення із проблематикою крос-культурних сімей нині все ще залишаються ускладненими стереотипним уявленням про психологічну допомогу та взаємодію із психологом. **Висновки** проведення системного аналізу та статистичного збору за особливостями звернень крос-культурних сімей до психолога може допомогти виробити стратегії вирішення ситуацій, які містять стандартний крос-ментальний компонент, і також допоможе покращити рівень підготовки спеціаліста до вирішення унікальної, специфічної проблеми, з якою як пара, так і психолог-спеціаліст зустрічається у практиці вперше.

Ключові слова: поле мотивації, психологічне здоров'я, хронічний випадок, поліетнічні сім'ї, психотравмуюча подія, соціокультурний підхід, диференціація причин, теоретико-методологічний матеріал, розподіл ролей, варіативний, припращування проблеми, фрустрований.